HÖGSTA DOMSTOLENS
DOM

meddelad i Stockholm den 4 november 2026

Mål nr
B 3736-25

PARTER

Klagande

S.M.

Ombud och offentlig försvarare: Advokat A.C.

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Bidragsbrott

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2025-03-31 i mål B 240-25

_____

Besöksadress
Riddarhustorget 8

Telefon
08-561 666 00

Öppettider
måndag–fredag
08:45–12:00
13:15–15:00

Postadress
Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

E-post
hogsta.domstolen@dom.se

Webbplats
www.hogstadomstolen.se

DOMSLUT

Högsta domstolen, som tillämpar 23 kap. 5 § brottsbalken, ändrar hovrättens domslut på det sättet att påföljden bestäms till 80 dagsböter om 290 kr.

A.C. ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av S.M. i Högsta domstolen med 6 098 kr. Av beloppet avser 4 878 kr arbete och 1 220 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

S.M. har yrkat att Högsta domstolen rubricerar gärningarna som ringa bidragsbrott och ogillar åtalet eftersom brotten är preskriberade.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Riksåklagaren har justerat gärningsbeskrivningen på så sätt att ordet underhållsbidrag har ersatts med ordet underhållsstöd.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 6.

DOMSKÄL

Frågorna i målet

1. I målet aktualiseras framför allt frågan om när ett bidragsbrott med hänsyn till beloppet bör bedömas som ett ringa brott. Målet rör också betydelsen av att gärningsmannen i stor utsträckning har påverkats av andra personer, bland annat genom hot om våld.

Dok.Id 374724

Bakgrund

2. S.M. åtalades för fem fall av bidragsbrott, begångna genom att hon underlåtit att informera Försäkringskassan om vem som är pappa till hennes barn och på så sätt orsakat fara för att underhållsstöd felaktigt skulle betalas ut, vilket också kom att ske. Varje utbetalning avsåg ett belopp om 1 723 kr.

3. I målet har S.M. gjort gällande att hon av närstående blivit tvingad att underteckna ansökan samt att hon blivit kontrollerad och levt under hot och därför inte kunnat tala fritt med myndigheterna. Av utredningen framgår att S.M. i två omgångar har bott på ett skyddat boende. Försäkringskassan har vidare, med hänsyn till den situation som hon befunnit sig i, beslutat att inte kräva åter de felaktigt utbetalade medlen. Hennes tidigare sambo har, avseende en händelse som inträffade i tiden efter brotten, dömts för misshandel av henne.

4. Tingsrätten dömde S.M. för fem fall av bidragsbrott av normalgraden till villkorlig dom och böter.

5. Hovrätten har fastställt tingsrättens domslut. Enligt hovrätten var det utrett att S.M. hade agerat på det sätt som anges i gärningsbeskrivningen och att hon haft erforderligt uppsåt. Domskälen måste vidare förstås så att hovrätten i huvudsak har godtagit vad hon har uppgett om sin personliga situation och beaktat detta förhållande vid bedömningen i rubriceringsfrågan, låt vara att det inte blivit utslagsgivande.

6. Högsta domstolen har med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit utrett om gärningarna meddelat prövningstillstånd i fråga om rubricering och påföljd.

Dok.Id 374724

Allmänt om gradindelning

7. Vid gradindelade brott är varje grad att se som en egen brottstyp med en egen straffskala. Av hänvisningen i 29 kap. 1 § brottsbalken till den för brottet tillämpliga straffskalan följer att gradindelning i princip måste ske före straffvärdebedömningen. (Jfr t.ex. ”Brevinkastet” NJA 2018 s. 574 p. 19.)

8. Även med utgångspunkt i denna prövningsordning finns det ett nära samband mellan gradindelning och straffvärdebedömning. Det beror på att gradindelningen i mer svårbedömda fall inte kan göras utan att det sker en värdering av hur allvarlig brottsligheten är. Den samlade bedömning som alltid måste göras kommer alltså ytterst – med reservation för att vissa faktorer som påverkar straffvärdet saknar betydelse för gradindelningen – att bygga på en värdering av om straffvärdet i det enskilda fallet, med beaktande av eventuella i lagtexten särskilt angivna bedömningsgrunder, är sådant att det är motiverat att döma för den allvarligare graden av brottet. När det inte finns några sådana grunder angivna blir sambandet mellan de båda bedömningarna ännu tydligare. (Jfr t.ex. ”Penningtvättshjälpen I” NJA 2018 s. 1010 I p. 23.)

9. Som framgått finns det vissa straffvärderelevanta omständigheter som inte påverkar gradindelningen. Detta bottnar i ett intresse av att rubriceringen ska återspegla brottet och dess allvar. Sådana omständigheter är bland annat att den tilltalade avsett att brottet skulle få allvarligare följder än det faktiskt fått och att handlandet stått i samband med gärningsmannens bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga (jfr ”Socialkontorsfallet” NJA 2000 s. 314). Också den omständigheten att någon förmåtts att utföra ett brott, till exempel genom användande av hot eller missbruk av en beroende ställning, är en omständighet som typiskt sett inte bör påverka gradindelningen (jfr 23 kap. 5 § brottsbalken).

Dok.Id 374724

Om gränsen mellan ringa bidragsbrott och bidragsbrott av normalgraden

10. Den som lämnar oriktiga uppgifter eller inte anmäler ändrade förhållanden som han eller hon är skyldig att anmäla enligt lag eller förordning, och på så sätt orsakar fara för att en ekonomisk förmån eller ett ekonomiskt stöd felaktigt betalas ut, felaktigt tillgodoräknas, betalas ut med ett för högt belopp eller tillgodoräknas med ett för högt belopp, döms för bidragsbrott till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader (se 2 § bidragsbrottslagen, 2007:612).[1]

11. Bedömningen av om ett brott är ringa måste avgöras efter en helhetsbedömning med hänsyn tagen till samtliga omständigheter vid brottet, men en faktor som normalt har stor betydelse är att gärningen rör ett lågt belopp.

12. I förarbetena till bestämmelsen om bidragsbrott uttalades att det riktvärde som brukar användas för gränsdragningen mellan ringa bedrägeri och bedrägeri borde kunna vara till ledning för bedömningen av vad som utgör ett ringa bidragsbrott. (Se prop. 2006/07:80 s. 96 och SOU 2006:48 s. 154 f. I betänkandet angavs denna gräns ligga vid 800 kr vilket motsvarade det då tillämpade riktvärdet för gränsdragningen mellan snatteri och stöld.)

[1] Bestämmelsen har, i jämförelse med den lydelse som gällde vid de i målet aktuella tillfällena, utvidgats i vissa avseenden. Detta saknar emellertid betydelse för prövningen. I sammanhanget kan noteras att det har införts nya regler om sanktionsavgifter som får betydelse vid överträdelser av bestämmelser i bl.a. bidragsbrottslagen.

Dok.Id 374724

13. I den juridiska litteraturen finns uttryck för delvis olika uppfattningar om vilket riktvärde som ska användas för gränsdragningen mellan ringa bedrägeri och bedrägeri.

14. Vissa framhåller – även om det emellanåt också anges att värdegränsen mellan ringa stöld och stöld kan anses vara i viss mån vägledande – att värdegränsen i praxis synes ligga något högre än vad den gör när det gäller gränsen mellan ringa stöld och stöld, vilket är en gräns som har sitt främsta tillämpningsområde vid butikstillgrepp (se t.ex. Mari-Ann Roos i Petter Asp m.fl., Specialstraffrätten. En kommentar, 2019 s. 387 f. och Stefan Johansson m.fl., Brottsbalken. En kommentar, Del I, 1–12 kap., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m., 2026, BrB 9:2 s. 1).

15. Andra menar att värdegränserna beträffande bedrägeribrott och stöldbrott i princip sammanfaller (se Catharina Månsson m.fl., Studier rörande påföljdspraxis m.m., 8 uppl., 2024 s. 829 och 831). Den uppfattningen motsvarar vad som angavs i förarbetena i det lagstiftningsärende där brottsbeteckningen bedrägligt beteende byttes ut mot ringa bedrägeri (se prop. 2016/17:131 s. 72).

16. I sammanhanget kan vidare noteras att Åklagarmyndigheten i sina rättsliga vägledningar avseende bidragsbrottet har angett ett riktvärde som ligger högre än det värde som används för att dra gränsen mellan ringa stöld och stöld (se senast RäV 2021:8, Bidragsbrott, där riktvärdet angavs till 2 000 kr vid en tidpunkt då riktvärdet avseende stöldbrott var 1 250 kr). Riktvärdena avseende bedrägeri i Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning om normalstraffet vid vissa bötesbrott (RäV 2021:21) ligger emellertid i linje med den uppfattning som innebär att värdegränserna vid bedrägeribrott och stöldbrott sammanfaller.

Dok.Id 374724

17. Vid bedömningen av vilket värde som bör användas vid gränsdragningen mellan ringa bidragsbrott och bidragsbrott av normalgraden kan det på ett mer allmänt plan framstå som rimligt att utgå från att värdet på det åtkomna som utgångspunkt bör ges ungefär samma betydelse vid olika typer av ringa förmögenhetsbrott. Det gäller särskilt som det på lägre straffvärdenivåer normalt får godtas att värdet får ett större genomslag än andra omständigheter vid gradindelning och straffvärdebedömning (jfr ”Pälshäleriet” NJA 2013 s. 654 p. 5).

18. I samma riktning talar det förhållandet att lagstiftaren vid införandet av bestämmelserna om bidragsbrott närmast synes ha utgått ifrån att beloppsgränsen vid bedrägeri överensstämmer med den som gäller vid gränsdragningen mellan ringa stöld och stöld (se p. 12).

19. Med detta sagt bör framhållas att förhållandena kan antas vara något mer varierande vid brott som bidragsbrott och bedrägeri än vid stöldbrott i form av butiksstölder och motsvarande. Det finns därför vid sådan brottslighet särskild anledning att beakta även andra förhållanden som – vid den helhetsbedömning som alltid ska göras – bör tillmätas betydelse vid gradindelningen.

20. Sammantaget finns det skäl att även vid bedömningen av om ett bidragsbrott är ringa eller av normalgraden utgå från en värdegräns som motsvarar den som gäller för gränsdragningen mellan ringa stöld och stöld (den gränsen är numera 1 500 kr, se ”Ringa stöld-gränsen II” NJA 2025 s. 1024).

Medverkan i mindre mån

21. I 23 kap. 5 § brottsbalken finns en bestämmelse som anger att det får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för ett brott bland annat om någon har förmåtts att medverka till brottet genom tvång, svek

Dok.Id 374724

eller missbruk av hans eller hennes ungdom, oförstånd eller beroende ställning eller om någon har medverkat endast i mindre mån. Om det föreligger någon sådan omständighet som anges i bestämmelsen och gärningen är att bedöma som ringa ska det inte dömas till ansvar.

22. Bestämmelsen är tillämplig inte bara i förhållande till den som medverkar till brott – såsom medhjälpare eller anstiftare – utan också i förhållande till den som är gärningsman. Strafflindring för en gärningsman kan vara motiverad exempelvis när en gärningsman närmast är att se som ett redskap i en styrande anstiftares hand (jfr t.ex. Stefan Johansson m.fl., Brottsbalken. En kommentar, Del II, 13–24 kap., Brotten mot allmänheten och staten m.m., 2026, BrB 23:5 s. 1; jfr även ”Smugglingen från Thailand” NJA 1985 s. 726).

Bedömningen i detta fall

23. De gärningar som S.M. har begått har var och en avsett ett belopp om drygt 1 700 kr. Beloppet överstiger den värdegräns som gäller för bedömningen av om ett bidragsbrott är ringa (jfr p. 20). Den omständigheten att S.M. har förmåtts att underteckna ansökan och befunnit sig i en situation där hennes handlingsutrymme, bland annat på grund av hot och övervakning, varit mycket begränsat bör inte påverka gradindelningen (jfr p. 9). Inte heller i övrigt har det kommit fram några skäl för att avvika från vad som följer av ett rent värderesonemang. Brotten ska därför rubriceras som bidragsbrott av normalgraden.

24. Det som hovrätten har funnit utrett om S.M.s situation under den tid som ansökan gjordes och utbetalningarna skedde (se p. 5) måste anses innebära att hon har förmåtts att medverka till gärningarna på ett sådant sätt som avses i 23 kap. 5 § brottsbalken. Den omständigheten bör beaktas i sänkande riktning vid bedömningen av gärningarnas straffvärde

Dok.Id 374724

och gör att det i detta fall finns skäl att underskrida straffminimum. Gärningarna får anses ha ett straffvärde som motsvarar ett måttligt bötesstraff. Påföljden för brottsligheten ska följaktligen bestämmas till böter.

_____

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Petter Asp (referent), Johan Danelius, Katrin Hollunger Wågnert och Erik Lindberg. Föredragande har varit justitiesekreteraren Victoria Gustafsson.

Dok.Id 374724